

GİRİŞ

Arkeolojinin Niteliği ve Amaçları

Arkeoloji kısmen geçmişe ait hazinelerin keşfi, kısmen zahmetli bilimsel analizler ve kısmen de yaratıcı hayal gücünün icraatıdır. Aynı zamanda Orta Asya'nın çöl sıcağında bir kazıda çalışmak; Alaska'nın karlarında Inuit'lerle birlikte yaşamak; Florida açıklarındaki İspanyol batıklarına dalmak ve Roma dönemi York'unda kanalizasyon şebekesini araştırmaktır. Ayrıca zahmetli bir yorum işidir ki, böylece günümüze gelen kalıntıların geçmiş dönem insanları için ne anlam ifade ettiğini anlamaya çalışırız. Arkeoloji bir yandan da, dünya kültürel mirasının yağma ve tahribata karşı korunmasıdır.

O hâlde arkeoloji hem arazideki fiziksel hem de çalışma odasında ve laboratuvarında yapılan dâşünsel faaliyetlerdir; bu da onu çekici kılan unsurlardan biridir. Tehlike ve dedektifliğin zengin karışımı, arkeolojiyi yazarlar ve film yapımcıları için mükemmel bir araç yapmaktadır: Agatha Christie'nin *Mezopotamya'da Cinayet*'inden Steven Spielberg'in Indiana Jones'una kadar... Bu ve benzeri yapıtların tasviri aslında ne kadar farklı da olsa, arkeolojinin heyecan verici bir macera –kendimiz ve geçmişimiz ile ilgili bir macera– anlamına geldiği gerçeğini özlerinde taşımaktadırlar.

Şu soruları da kendimize sormamız gerekir: Arkeoloji kendisi gibi insanlığın geçmişiyle ilgili antropoloji, tarih vb. disiplinlerle nasıl bir ilişki içindedir? Arkeoloji tek başına bir bilim midir? Tarihin siyasi amaçlar için manipüle edildiği ve “etnik temizliğin” kültürel miras tahribatıyla el ele gittiği günümüz dünyasında arkeoloğun sorumlulukları nelerdir?

Antropoloji Olarak Arkeoloji

Antropoloji en geniş anlamıyla insanlığın bilimidir; bizim bir hayvan olarak özelliklerimizi ve *kültür* olarak adlandırdığımız, biyoloji kaynaklı olmayan kendimize özgü nitelikleri inceler. Bu anlamda kültür, 1871'de antropolog Edward Tylor'ın faydalı bir şekilde özetlediği üzere “bilgi, inanç, sanat, ahlak, yasa, âdet ve insanın toplumda bir üye olarak edindiği diğer yeteneklerdir.” Antropologlar kelimeyi daha sınırlı anlamıyla, belli bir toplumun kültüründen, yani o topluma özgü ve onu diğer toplumlardan ayıran biyoloji dışı özelliklerinden bahsederken kullanırlar.

“Arkeolojik kültür” ise 3. Bölüm'de açıklanacağı gibi özel ve farklı bir anlama sahiptir. Dolayısıyla antropoloji çok geniş bir disiplindir ve bu yüzden üç gruba ayrılmıştır: biyolojik antropoloji, kültürel antropoloji ve arkeoloji.

Biyolojik antropoloji ya da önceki adıyla fiziki antropoloji, insanın biyolojik özelliklerini ve bunların nasıl evrimleştiğini inceler. **Kültürel antropoloji** –ya da sosyal antropoloji– insan kültürünü ve toplumları çalışır. İki alt gruba ayrılmıştır: **Etnografya** (yaşayan kültürlerin birinci elden incelenmesi) ve **etnoloji** (etnografik kanıtlardan yola çıkarak farklı kültürlerin karşılaştırılması ve insan toplumları hakkında genel çıkarımların yapılması).

Arkeoloji ise “antropolojinin geçmiş zamanıdır.” Kültürel antropologlar yaşayan toplumların çağdaş deneyimlerini temel olarak bazı sonuçlara varırken, arkeologlar geçmiş insanları ve toplumları bütünüyle arka planda bıraktıkları kalıntılarla –yapılar, aletler ve maddi kültür oluşturulan diğer bütün nesnelere– inceler.

Günümüzde arkeoloğun keşif ettiği zorlu işlerden biri, maddi kültürü insanın ne keke olarak açıklamaktır. Bu çanak çömlekler nasıl kullanılıyordu? Neden bazıları yuvarlak bazıları kare plandadır? Bu noktada etnoloji ve etnografya yöntemleri örtüşür. Son zamanlarda arkeologlar **etnolojik** kavramını geliştirmişlerdir. Arkeologlar diğer insanlar gibi çağdaş toplumlarla yaşamakta, böylece toplumların maddi kültürü nasıl kullandıklarını –alet ve silahlarını nasıl yaparlar, neden yerleşimler kurarlar ve nereye kurarlar vs.– anlamaya çalışmaktadır.

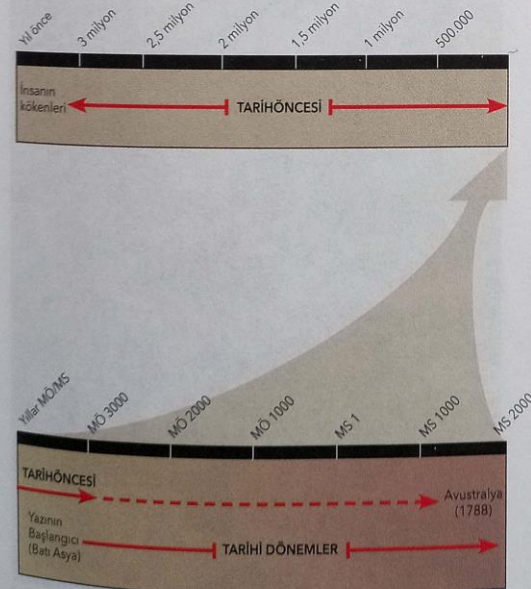
Bunlara ilaveten, arkeoloji koruma alanında da aktif bir role sahiptir. **Kültürel miras** çalışmaları sürekli gelişen bir daldır; dünya kültürel mirası giderek yok olan bir değerdir ve farklı toplumlarda farklı algılanmaktadır. Arkeolojinin gün ışığına çıkardığı buluntuların kamuya sunumu da zorlu siyasi sorunlardan kaçamamaktadır. Müze küratörleri ve arkeolojiyi halkla buluşturanlar bu konuda çeşitli sorumluluklar üstlenmektedirler, fakat bu sorumlulukların bir kısmı başarı getirmemiştir.

Tarih Olarak Arkeoloji

Eğer arkeoloji geçmişle ilgileniyorsa, o hâlde tarihten nerede ayrılır? En geniş anlamıyla, arkeoloji antropolojinin

olduğu kadar tarihin de –insanlığın yaklaşık 3 milyon yıl önce başlayan tarihi– bir parçasıdır. Aslında kültürel gelişimimizden ziyade biyolojik evrimimizi inceleyen fiziki antropolojiyi bir kenara bırakırsak, bu muazzam zamanın % 99'undan fazlası için arkeoloji –geçmiş maddi kültürün incelenmesi– eldeki en önemli bilgi kaynağıdır. Geleneksel anlamda tarihi kaynaklar MÖ 3000 civarlarında Yakındoğu'da yazılı kayıtların ortaya çıkması ile birlikte başlar; dünyanın diğer bölgelerinde bu gelişim daha geç olmuştur (örneğin Avustralya'da MS 1788'de). **Tarihöncesi** –yazılı kaynaklardan önceki dönem– ise tarihsel anlamıyla tarih arasında yapılan ayırımın temelinde geçmişin yazılı kanıtlar ışığında çalışılmayan gelmektedir. Bazı ülkelerde “tarihöncesi” artık küçük gören bir kelime olarak algılanmaktadır. Tarih yazılı kaynakların sözlü tarih geleneğinin de önemli bir parçası olduğunu ima etmesinin yanı sıra, bazı kökenli kayıt yöntemlerinin ortaya çıkmasına kadar bu gelenekçi sürdürülen toplumları ikinci derece jörmek için yazıya her kültürü ve her dönemi araştıran arkeoloji için tarihle tarihöncesi arasında ayırım yapmak uygundur. Bu, modern anlamda yazıya dökülmüş kelimelerin önemini vurgulamak için kat hiçbir şekilde sözlü tarihin içerdiği yaratıcı hayali küçümsemez.

Elimizde yazılı kaynakların olduğu nispeten kısa dönem (“tarih”) ile tarihöncesinin geniş zaman aralığı arasındaki karşılaştırma. MÖ 3000'den öncesi için maddi kalıntılar tek kanıtlarımızdır.

GİRİŞ: ARKEOLOJİNİN NİTELİĞİ VE AMAÇLARI

Elinizdeki kitapta açıkça görülecektir ki, arkeoloji dokümanların, yazıtların ve diğer edebi kaynakların bulunduğu dönem ve yerlerde bile geçmişin anlamamıza çok büyük katkılarda bulunur. Bu tür kanıtları gün ışığına çıkaranlar da sıklıkla arkeologlardır.

Bilim Olarak Arkeoloji

Arkeolojinin amacı insanlığı anlamak olduğundan, kendisi insanla ilgili bir disiplindir ve beşeri bir çalışmadır. Aynı zamanda insanın geçmişini ele aldığından ötürü tarihi bir bilimdir de. Fakat yazılı tarih çalışmalarından –ondan yararlanmasına rağmen– temel bir farkı vardır: Arkeologların gün ışığına çıkardığı buluntular bize ne düşüncemiz gerektiğini doğrudan söylemezler. Tarihi kayıtlar fikir beyan eder, açıklama önerir, yargıya varır (bazen yargıların ve önerilerin kendileri de açıklanmaya ihtiyaç duysalar bile). Öte yandan arkeologların bulunduğu nesnelere bize doğrudan bir şey anlatmazlar; bunlardan anlamlar çıkararak *biz* oluruz. Bu bağlamda, arkeoloji daha ziyade bilim insanına ait bir uğraştır. Bilim insanı veri (kanıt) toplar, deneyler yürütür, bir varsayım (verileri açıklayan önerme) formüle eder, varsayımını daha fazla veri ile test eder ve daha sonra sonucu bir model (verilerde görülen şablonu en iyi şekilde özetleyecek tanım) olarak kurar. Bilim insanının nasıl doğaya dair tutarlı bir tablo oluşturması gerekiyorsa, arkeoloğun da geçmişin resmini ortaya çıkarması gerekir; bu, hazır bulunan bir şey değildir.

Kısaca arkeoloji, beşeri bir uğraş olduğu gibi aynı zamanda bir bilim dalıdır. Bu da onun disiplin olarak cazibelerinden biridir. Arkeoloji modern bilim insanı kadar modern tarihinin yaratıcılığına sahiptir. Arkeolojinin radyokarbon tarihlemesinden gıda artıklarının incelenmesine kadar uzanan teknik yöntemleri bu açıdan en açık kanıttır. Aynı derecede önemli bir husus da, analizde ve çıkarsamada kullanılan bilimsel yöntemlerdir. Bazı yazarlar “Ara Alan Teorisi” olarak tanımladıkları bir kavrama duyulan ihtiyacı dile getirmektedirler. Söz konusu “Ara Alan”, ham arkeolojik kanıtlarla bunlardan çıkarılan gözlemler ve sonuçlar arasındaki boşluğu dolduracak farklı bir dizi fikre ev sahipliği yapacaktır. Bu, soruna yaklaşımın bir yoludur. Fakat biz kuramla yöntem arasında keskin bir ayırım yapmaya gerek olmadığını düşünüyoruz. Bizim amacımız arkeologların geçmişini inceleyen kullandıkları yöntem ve teknikleri açık bir şekilde anlatmaktır. Arkeoloğun analitik görüşleri laboratuvardaki araçlar gibi bu yaklaşımları meydana getirmektedir.

Arkeolojinin Türleri ve Kapsamı

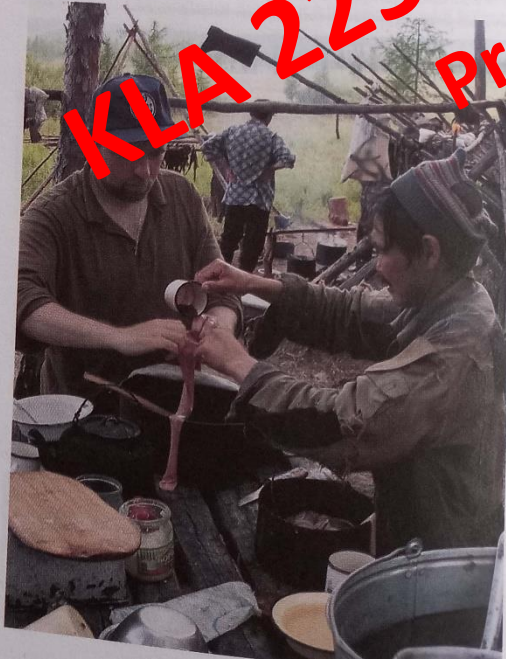
Günümüzde arkeoloji birbirinden farklı, ama bu kitapta bahsedilen aynı yöntem ve yaklaşımların bir ara-

KLA 225 TEORİK ARKEOLOJİ Prof. Dr. Veli Köse

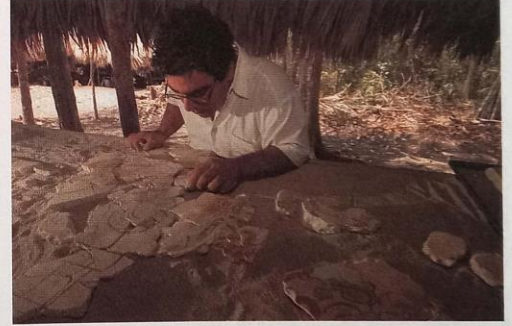
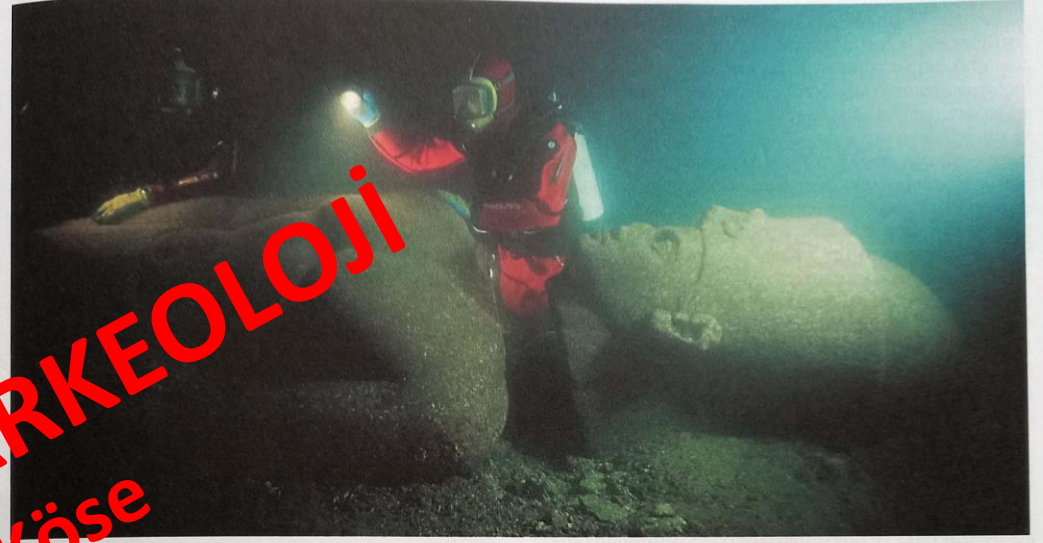
Modern arkeolojinin çeşitliliği

Bu sayfa 0.2 (sağda) Kent arkeolojisi: Londra merkezinde bir Roma yerleşimi kazısı. 0.3 (sol altta): Türkiye'deki Çatalhöyük'ten çıkmış buluntular üzerinde laboratuvar çalışması ve mikromorfolojik kesitlerin incelenmesi (s. 46-47'ye bakınız). 0.4 (sağ altta) Sibiryada Oroçi halkının hayatlarını inceleyen bir etnoarkeolog kısa süre önce öldürülmüş bir geyiğin bağırsaklarından sosis yapıyor.

Karşı sayfa: 0.5 (üstte sağda) Sualtı arkeolojisi: İskenderiye yakınlarında su altında kalmış bir antik şehrin kalıntıları arasında bulunmuş devasa bir Mısır heykeli. 0.6 (sol altta) "Buz Kızı" olarak bilinen bir İnka mumyası Peru'daki Ampato volkanının tepesindeki mezarından çıkarılıyor (s. 67'ye bakınız). 0.7 (sağ ortada) Guatemala'daki erken Maya arkeolojik alanı San Bartolo'dan gelen zarif bir duvar resminin parçaları birleştiriliyor (s. 426'ya bakınız). 0.8 (aşağıda solda) İmardan önce kurtarılanlar: Batı Han Hanedanı'na ait 2000 yıllık bir mezar yapısı Guangzhou'daki (Çin) inşaat alanında kazılıyor.

KLA 225 TEORİK ARKEOLOJİ
Prof. Dr. Veli Köse

da tuttuğu "arkeolojileri" kapsayan geniş bir camladır. Tarihöncesiyle tarihi dönemlerin arkeolojisi arasında zaten bir ayırım yapmıştı. Bu kronolojik ayırım arkeologların uzmanlaşabileceği alt gruplara bölünmüştür: erken devirler (Eski Taş Devri ya da Paleolitik, 10.000 yıl ve öncesi) veya daha geç dönemler (Amerika ve Çin'in büyük uygarlıkları, Mısır bilimi; Yunanistan ve Roma'nın klasik arkeolojisi) gibi. Son yirmi-otuz yıl içinde yaşanan en büyük gelişme, arkeolojinin daha yakın dönemlere yapabileceği katkının farkına varılmasıdır. Kuzey Amerika ve Avustralya'da tarihi arkeoloji –sömürge ve sömürge sonrası yerleşmelerinin arkeolojisi– büyük ölçüde gelişme göstermiştir. Aynı şekilde, Avrupa'da Ortaçağ ve Ortaçağ sonrası arkeolojisinde ciddi ilerlemeler vardır. Dolayısıyla, Amerika Birleşik Devletleri'ndeki sömürge yerleşmesi Jamestown'dan ya da Ortaçağ Avrupa'sının Londra'sı, Paris'i, Hamburg'undan bahsederken arkeoloji başlıca kaynaklarımızdan biridir.

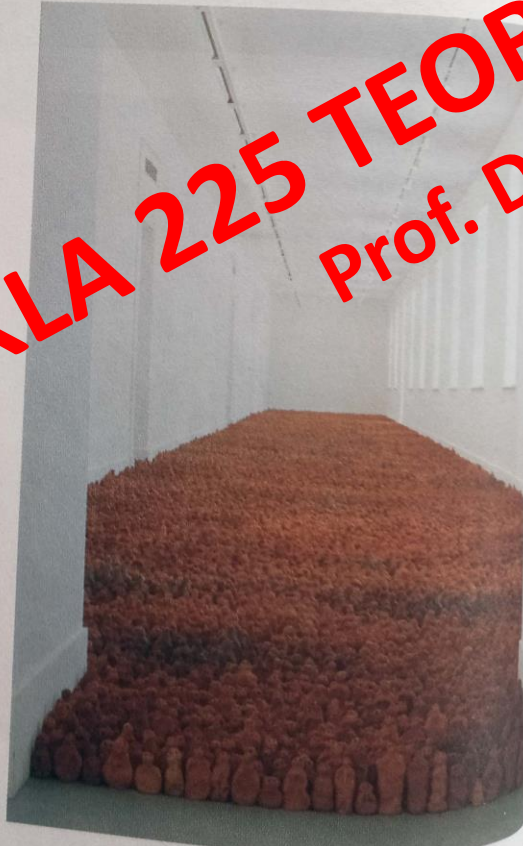
Bu kronolojik alt grupların hepsiyle ilişki içinde olan uzmanlık alanları, birçok farklı arkeolojik döneme katkıda bulunmaktadır. Örneğin çevresel arkeoloji böyle bir alandır: Diğer disiplinlerden arkeologlar ve uzmanlar, insanların bitki ve hayvanlardan nasıl yararlandıkları, geçmiş toplumların değişen çevre şartlarına nasıl uyum sağladıkları üzerinde çalışırlar. Büyük cesaret ve yetenek isteyen sualtı arkeolojisi de bu kategoriye dâhildir. Son 40 yıl içinde sualtı arkeolojisi son derece bilimsel bir alan hâline gelmiş ve birer zaman kapsülü olan batıklardan deniz ve karadaki hayat hakkında birçok şey öğrenmemizi sağlamıştır.

Etnoarkeoloji de yukarıda kısaca değindiğimiz gibi modern arkeolojideki başlıca uzmanlık alanlarından biridir. Şimdi farkına varıyoruz ki, arkeolojik kayıtları –yani bulduklarımızın– ancak onların nasıl oluştuğunu kavrayarak anlayabiliriz. Oluşum süreçleri yoğun araştırmalarla konu olmaktadır. İşte bu noktada etnoarkeoloji devreye girmektedir. Yaşayan toplumları ve onların maddi kültürlerini inceleyerek arkeolojik kayıtları anlama konusunda uygulamalarını Alaska'daki Nunamiut Eskimoları arasında çalışan Lewis Binford, arkeolojik kayıtların nasıl meydana geldiği hakkında yeni fikirler edinmiştir. Böylece dünyanın diğer bölgelerinde insanlar tarafından tüketilmiş hayvanların kemiklerini yeniden değerlendirme olanağı ortaya çıkmıştır.

Bu çalışmalar sadece basit toplumlar ya da küçük gruplarla sınırlı değildir. Çağdaş maddi kültür de kendi çapında bir inceleme konusu oluşturmaktadır. 21. yüzyıl arkeolojisinin kapsamı daha şimdiden Coca Cola şişeleri ve bira kutularının tasarımından savaş suçları ve mezalimlerin araştırılmasında (Bosna, Batı Afrika ya da Irak) kullanılan adli patolojiye kadar uzanan bir yelpazeye yayılmıştır. Arkeolojide günceli içeren çalışmalar, Çöplük

Projesi'nin mimarı William L. Rathje'nin öncülüğünde başlamıştır. Rathje Arizona'daki Tucson şehrinin değişik bölgelerindeki atıkları incelemiş ve modern şehirli nüfusun tüketim alışkanlıklarına ayna tutmuştur. İkinci Dünya Savaşı'ndan (1939-1945) kalma havaalanları ve silah mevzileri gibi yerler, Soğuk Savaş zamanına ve silahleşme yapıları ve bir zamanlar Doğu ve Batı Almanya'yı birbirinden ayıran, fakat 1989'da yıkılan Berlin Duvarı antik anıtlar gibi korunmaktadır. Aynı şekilde, 1950'de Amerika Birleşik Devletleri'nin silah denemek için inşa ettiği Nevada Test Bölgesi şimdi arkeolojik araştırma ve koruma konusudur.

0.9 Günümüzde arkeolojinin gelenekleri, deyimleri ve buluntularına çağdaş toplumdaki ve çağdaş sanatta giderek daha fazla atıfta bulunmaktadır. Antony Gormley'nin "İngiliz Adaları'nın Arzisi" adlı çalışması Mezoamerika veya Güneydoğu Avrupa kazılarında bulunmuş tarihöncesi heykellere benzeyen binlerce pişmiş toprak figürün meydana gelir. Bunların önünde duran bir izleyicide çok kuvvetli bir etki bırakır.

Yirminci yüzyıl arkeolojisi bile kendi yağmacılarını üretmiştir. Titanik'ten çıkarılmış nesnelere yüksek fiyatlarla özel koleksiyonculara satılmıştır. Yirmi birinci yüzyıl arkeolojisi ise 11 Eylül 2001'de New York'taki Dünya Ticaret Merkezi ikiz kulelerinde yaşanan felaketin ardından başlatılan kurtarma çalışmalarıyla acı bir başlangıç yapmıştır. Yıkılan kulelerin bulunduğu alan (Ground Zero) şimdi koruma altına alınmıştır ve New York'un en dikkate değer hatıra anıtı haline gelmiştir.

Bugün arkeoloji yeni uzmanlık alanları ve disiplinler üretmeye devam etmektedir. Yirminci yüzyılın sonlarında yaygın olarak önemi vurgulanan çevresel yaklaşımdan biyoarkeoloji (insan çevre ilişkileri, beslenme alışkanlıklarında bitkiler, hayvanlar ve diğer canlıların incelenmesi) doğmuştur; tpki ekolojik çevresel sorunların rekonstrüksiyonu ve taş malzemenin inşaatı için jeolojik bilimlerin arkeolojinin uygulama alanına girer. Genetik jeoarkeoloji gibi, van genetik, genetik tekniklerini kullanarak insan geninin araştırılması hızla gelişen bir alandır. Bunlar antropoloji gibi diğer yeni doğan alanlar, hem bilimdeki gelişmeler hem de arkeologlar arasında böyle ilerlemelerin görünür araştırılmasında nasıl kullanılabilirlikleri için tartışılan farklılıkların sonuçlarıdır.

Arkeoloji Etiği

Arkeolojik uygulamaların birçok ahlaki problem ortaya çıkardığı; arkeolojinin siyasi ve ticari alandaki istismarının neredeyse her zaman manevi ve etik soru işaretleri yarattığı giderek daha fazla anlaşılmalıdır (14 ve 15. bölümler). Afganistan'daki Bamiyan Buda'larının ya da Bosna'daki tarihi Mostar Köprüsü'nün tahribi ya da sözde "İslam Devleti"nin Ninova ve diğer arkeolojik alanları yerle bir etmesi gibi arkeolojik kalıntılara yönelik kasti tahribatların, ahlaki standartlara göre özünde kötücül eylemler oldukları açıktır. Yol açtığı tahripkâr sonuçlar açısından Irak'a giren koalisyon güçlerinin arkeolojik varlıklar ve alanları korumadaki üzücü başarısızlığı bunlarla karşılaştırılabilir. Fakat diğer meseleler bu kadar aşikâr değildir: Arkeolojik alanların hangi şartlar altında yeni yollar ya da barajlar gibi önemli inşaat projelerini engellemesine izin verilmelidir? Çin Kültür Devrimi sırasında Başkan Mao "geçmiş geleceğe hizmet etsin" sloganını ortaya atmıştı, fakat bu bazen antik olan her şeyin yok edilmesi için bir bahane sayılmıştır.

Geçmişten ticari anlamda faydalanılması da birçok sorunu ortaya çıkarmaktadır. Bugün birçok arkeolojik alan kaldırabileceğinden daha fazla ziyaretçi akınına uğramakta ve çok sayıda iyi niyetli turist bu yerlerin korunmasına yönelik ciddi sıkıntılar yaratmaktadır. Bu durum Britanya'nın güneyindeki çok önemli bir tarihöncesi anıt olan Stonehenge'de uzun zamandan beri sorundur ve Birleşik Krallık hükümetinin on yıllardan

beri mesele hakkında etkili hiçbir şey yapamaması genel bir hoşnutsuzluğa neden olmuştur. Belki de hepsinden daha ciddi, yasadışı ve menşei belirsiz antikaları satın alarak dünya kültürel mirasının yamalmasına göz yuman büyük müzelerdir. İtalya hükümetinin New York Metropolitan Sanat Müzesi, Malibu'daki Getty Müzesi ve Cleveland Sanat Müzesi'yle kaçırılan eserlerinin ülkeye iadesi konusunda mutabakat istediği, bazı müze müdürleri ve vakıf üyelerinin güvenilirliği hakkında kuşkular doğurmaktadır. Bu kişilerden geçmişi tahribine yol açan ticari süreçlere iştirak etmeleri değil, o geçmişi koruyacak ve savunacak bilgili insanlar olmaları beklenmektedir.

Amaçlar ve Sorular

Amacımız insanlığın geçmişini öğrenmekse, ne öğrenmeyi umduğumuz gibi önemli bir soru karşımıza çıkar. Geleneksel yaklaşımlar arkeolojinin amacını temelde bir rekonstrüksiyon olarak görme eğilimindedir; ona biçilen görev yapbozu parçalarını bir araya getirmektir. Ancak günümüzde sadece geçmiş dönemlerin maddi kültürünü yeniden yaratmak veya daha yakın dönemlerin resmini tamamlamak yeterli değildir.

Arkeolojinin amaçlarından biri olarak "arkeolojik kalıntıların sahibi toplumların yaşam tarzlarını yeniden kurma" gösterilmektedir. İnsanların nasıl yaşadıkları ve çevrelerinden nasıl yararlandıkları elbette bizi ilgilendirir, fakat aynı zamanda neden bu şekilde yaşadıkları sorusuna da cevap ararız: Davranış şekilleri neden böyledir? Neden yaşam tarzları ve maddi kültürleri buldukları biçimi almıştır? Kısacası, değişimi açıklamakla ilgileniriz. Kültürel değişim süreci ile ilgili bu merak, *sürecel arkeolojiyi* tanımlayan unsurdur. Sürecel arkeoloji, ilerlemek için önce araştırmanın amaçlarını belirleyen herhangi bir bilimsel projede olduğu gibi, bir dizi soru sorarak yoluna devam eder; önce soruları şekillendirir sonra da cevaplamaya koyulur.

Toplumların sembolik ve bilişsel yönleri genellikle *post-sürecel* veya *yorumsal arkeoloji* gibi yakın zamanda ortaya çıkan yeni yaklaşımların altında toplanmaktadır. Ne var ki bu bakış açısının görünürdeki bütünlüğü şimdi çeşitli ilgi alanları yüzünden değişmektedir. "Postmodern" dünyada farklı toplumların farklı ilgi alanları ve kaygılarının olduğu, bu yüzden her birinin kendine özgü düşünceleri ve geçmişin yeniden kurgulanmasına dair görüşleri bulunduğu haklı olarak öne sürülmektedir. Bu anlamda birçok arkeoloji vardır. Farklı ve bazen birbirine rakip etnik grupların var olduğu Üçüncü Dünya ülkelerinde bu durum daha açık bir şekilde görülmektedir.

Bugün zihnimizi meşgul eden birçok önemli soru vardır. Atalarımızın ilk kez ortaya çıktığı dönemlerde var olan şartları anlamak isteriz: Her şey sadece ve sadece şimdi söylendiği gibi Afrika'da mı başlamıştı? İlk insanlar tam anlamıyla avcılar mıydı yoksa sadece leşçiler

GİRİŞ: ARKEOLOJİNİN NİTELİĞİ VE AMAÇLARI

miydi? Bizim ait olduğumuz *Homo sapiens* alt türü hangi şartlar altında gelişti? Paleolitik sanatın ortaya çıkışını nasıl açıklamalıyız? Batı Asya, Mezoamerika ve dünyanın diğer bölgelerinde avcılık-toplayıcılıktan tarıma nasıl geçildi? Bütün bunların hepsi sadece birkaç binyıl içinde nasıl meydana geldi? Şehirlerin dünyanın farklı yerlerinde birbirinden bağımsız olarak ortaya çıkışını nasıl izah edebiliriz? Toplumların ve bireylerin kimlikleri nasıl oluşur? Bir bölge ya da ulusa ait kültürel mirasın korunmaya değer olduğuna nasıl karar veririz?

Sorular uzar gider ve genel soruların dışında bir de daha özel konularla ilgili olanlar vardır. Bunların cevaplarını da bilmek isteriz: Belli bir kültür bulunduğu duruma nasıl gelmiştir, kendisine özgü özellikler nasıl ortaya çıkmıştır ve gelişimini nasıl etkilemiştir? Arkeolojinin gün ışığına çıkardığı birçok etkileyici sonuç ilerdeki sayfalarda kendisini gösterecektir. Bu kitap saydığımız türden sorulara verilen geçici cevaplar üzerinde durmamaktadır; onun yerine daha ziyade böyle soruların cevaplanmasında kullanılan yöntemleri inceler.

Kitabın Düzeni

Arkeolojinin yöntemleri birçok değişik şekilde incelenebilir. Önsöz'de belirtildiği gibi, bizim seçtiğimiz yol cevaplarını bulmayı istediğimiz sorular bazında düşünmekti ve bundan kısaca tekrar bahsedeceğiz. Arkeolojinin felsefesi bir

bütün olarak, sorduğumuz sorulara ve bu soruları nasıl ortaya koyduğumuza göre ifade edilmektedir diyebiliriz.

Ayrım I arkeolojinin bütünüyle ilgilidir; disiplinin geçmişine değinir ve üç özel soruya cevap arar: Nesnelere nasıl günümüze gelmiştir, nasıl bulunurlar ve nasıl tarihlenirler?

Ayrım II sosyal organizasyon, çevre ve geçim kaynakları, teknoloji, ticaret, insanların düşünme ve iletişim şekilleri gibi konularda daha çeşitli ve sorgulayıcı sorular sormaktadır. Ardından bu insanların fiziksel olarak neye benzedikleri sorusu gelir. Son olarak en ilgi çekici soru ortaya atılır: Her şey neden değişir?

Ayrım III arkeolojinin uygulanışını ele alır ve arazi projelerinde değişik fikirlerle tekniklerin bir araya geldiğini gösterir. Bu amaçla Güney Meksika'dan, Amerika Birleşik Devletleri'nin güneyinde Florida'dan, Kuzey Avustralya'dan, Tayland'dan ve İngiltere'de York'tan beş proje örnek olarak kitaba dâhil edilmiştir.

Sonuç kısmında toplumsal arkeoloji konusuna ayrı bir bölüm arkeolojinin modern dünyadaki rolünü ve istismarını; bunların arkeoloğa ve keşiflere nasıl etki ettiğini; amaçlar için arkeolojiyi kullanmanın etik ve yasal sorumluluğu tartışır. Nihayet son bölümün dünyanın değişik yerlerinde çeşitli alanlarda çalışan bir arkeologun kişisel hikayelerini sunar. Bu şekilde kitabın arkeolojik araştırmanın tüm yönlerini ve amaçları hakkında bir fikir vermesini amaçlıyoruz.

KLA 225 TEORİK ARKEOLOJİ
Prof. Dr. Veli Köse

AYRIM I

Arkeolojinin Kapsamı

Arkeoloji geçmiş insan deneyimlerinin tamamıyla ilgilenir. İnsanlar nasıl sosyal gruplar hâlinde organize oldular; çevre şartlarından nasıl yararlandılar; ne yediler, ne yaptılar ve neye inandılar; nasıl ilişki kurdular ve yaşadıkları toplumlar neden değişti gibi soruların yanıtlarını arar. Bunlar ilerdeki kitabın ilerdeki bölümlerinde ele alınacaktır. Fakat daha önce, zaman ve mekân açısından bir çerçeveye ihtiyacımız var. Geçmişle ilgili fikir ve yöntemleri, arkeologların hangi maddi kalıntıları çalıştıklarını ya da bu kalıntıların nerede bulunduğunu ve nasıl tarihlendiğini bilmeden anlamaya çalışmamızın bize çok az yararı dokunacaktır. Aslına bakılırsa, kendi keşif öykümüzü anlatmadan önce geçmiş kuşak arkeologlarının ne kadar ilerledikleri ve hangi yolları izlediklerini bilmek de isteyebiliriz.

Bundan dolayı, Ayrım I arkeolojinin temel çalışma çerçevesine odaklanmaktadır. İlk bölüm ise arkeoloji biliminin tarihine ve özellikle de, bu alanda çalışan kişilerin geçmiş hakkındaki sorularımızı nasıl yeniden tanımladığı ve etkilediğine değinecektir. Ardından soracağımız ilk soru "Ne?" olacaktır: Elimizde geçmişten ne kalmıştır ve günümüze gelen arkeolojik kalıntı yelpazesi nedir? İkinci soru olan "Nerede?", arkeolojik yerleşmelerin tespiti, kazı ve ilk değerlendirme yöntemleriyle ilgilidir. Üçüncü sorumuz "Ne zaman?", insanın zamanla olan tecrübesini ve bunun ölçümünü ele alır; günümüzde arkeologların geçmişi tarihlendirmek için ellerinin altında bulunan birçok tekniği değerlendirir. Bu soruları temel alarak, Ayrım I'in sonuç ve Ayrım II'in giriş kısımlarında insanlığın öyküsünü özetleyen bir kronoloji sunabiliyoruz.

İLERİ OKUMA

Aşağıdaki kitaplar arkeolojinin bugünkü zenginliği hakkında bir fikir verir; çoğu iyi görsel malzemeye sahiptir:

Bahn, P.G. (ed.). 2001. *The Penguin Archaeology Guide*. Penguin: Londra.

Bahn, P.G. (ed.). 2000. *The World Atlas of Archaeology*. Facts on File: New York.

Cunliffe, B., Davies, W. & Renfrew, C. (ed.). 2002. *Archaeology, the Widening Debate*. British Academy: Londra.

Delgado, J.P. (ed.). 1997. *The British Museum Encyclopaedia of Underwater and Maritime Archaeology*. British Museum Press: Londra; Yale University Press: New Haven.

Fagan, B.M. (ed.). 1996. *The Oxford Companion to Archaeology*. Oxford University Press: Oxford & New York.

Forde, M. & Siliotti, A. (ed.). 1997. *Virtual Archaeology*. Thames & Hudson: Londra; Abrams: New York.

Renfrew, C. & Bahn P. (ed.). 2014. *The Cambridge World Prehistory*. Cambridge. Cambridge University Press. 3 cilt.

Gowlett, J. 1993. *Ascent to Civilization: The Archaeology of Early Humans*. (2. Basım). McGraw-Hill: Londra & New York.

Scarre, C. (ed.). 1999. *The Seventy Wonders of the Ancient World. The Great Monuments and How they were built*. Thames & Hudson: Londra & New York.

Schofield, J. (ed.). 1998. *Monuments of War. The Evaluation, Recording and Management of Twentieth Century Military Sites*. English Heritage: Londra.

KLA 225 TEORİK ARKEOLOJİ
Prof. Dr. Veli Köse

ARAŞTIRMACILAR

Arkeolojinin Tarihçesi

Arkeolojinin tarihi çoğunlukla büyük keşifleri tarihi olarak görülür: Mısır'da Tutankhamun'un mezar yapısı, Meksika'nın kayıp Maya şehirleri, Mısır'daki La Vache Mağarası'nda yer alan Eski Taş Çağı'na ait duvar resimleri, Tanzanya'daki Olduvai Boğazı'nın çirkinliklerinden ele geçen en eski insan atalarının fosilleri gibi. Fakat bütün bunların ötesinde keşiflerin tarihi, insanlığın geçmişinden kalan maddi kültürün yeni bir bakış açısıyla bakmayı öğrenmemizin bu yolda bize yardımcı olacak yeni yöntemlerin ortaya çıkışının hikâyesidir.

Hemen her türlü bilgi çok değil, daha bir buçuk yüzyıl öncesine kadar ulaşan bildiğimiz hâliyle arkeoloji biliminin temelini oluşturan Batı dünyasındaki en kültürlü insanlar bile dünyanın ancak birkaç bin yıl önce (dönemin İncil yorumuna göre tam olarak MÖ 4004 yılında) yaratıldığını zannetmekteydiler. Uzak geçmiş hakkında bilinen her şey sadece ilk tarihçilerden, yani eski YakınDoğu, Mısır ve Yunan tarihçilerinden geriye kalanların bize anlatabildikleri kadardı. Yazının icadından önceki dönemlere ait bir tarihin olabileceğine dair tutarlı bir düşünce dahi yoktu. Danimarkalı bilimci Rasmus Nyerup'un sözleriyle (1759-1829):

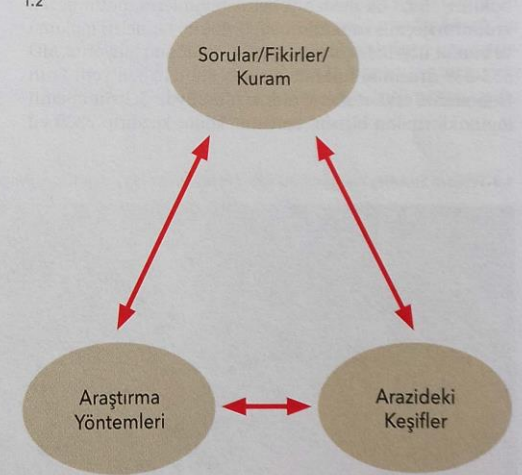
Bize putperestler çağından kalan her şey kalın bir sis perdesinin içine sarılmıştır: Bizim ölçemeyeceğimiz bir zaman dilimine aittir. Hıristiyanlıktan bile daha eski olduğunu bilesek de, acaba birkaç yıl mı, birkaç yüzyıl mı yoksa bin yıldan da mı eskidir? Bu konuda tahminden öteye asla geçemeyeceğiz.

Bugün, geçmişe ait bu kalın sis perdesini aralayabiliyoruz. Bunun nedeni sadece sürekli yapılan yeni keşifler değil, ama aynı zamanda bazı **doğru soruları** sormayı öğrenmemiz ve bu soruları cevaplamak için bazı **doğru yöntemler** geliştirebilmemizdir. Arkeolojik kayıtları oluşturan maddi kültür çok uzun zamandır göz önündedir. Yeni olan şey ise, arkeolojik yöntemlerin bize geçmiş, hatta tarihöncesi (yani yazının

icadından önceki) dönemler hakkında bilgi verebileceğinin farkına varmamızdır. Bu durumda arkeolojinin tarihi demek bir anlamda **fikirlerin**, kuramların ve geçmişe bakış açılarının tarihi demektir. Ardından, gelişen araştırma yöntemlerinin, fikirlerin hayata geçirilmesinin ve sorulara aranan cevapların bir tarihçesi gelir. Arkeolojik keşiflerin tarihçesi ise ancak üçüncü sırada yer alır.

Geçmişle ilgili bilgi birikimimizin yukarıda saydığımız yönleri arasındaki ilişki basit bir diyagram ile gösterilebilir:

1.2

Bu bölümde ve kitabın genelinde sorular ve fikirlerin gelişimiyle yeni araştırma yöntemlerinin uygulanması üzerinde durulacaktır. Hatırlamamız gereken en önemli nokta ise, geçmişle ilgili her türlü bakış açısının ortaya atıldıkları dönemin eseri olduğudur; fikirler, kuramlar ve yöntemler sürekli evrim geçirmektedir. Günümüzün arkeolojik yöntem ve kuramlarını tanımlarken biz sadece bu evrim sürecinin izlediği yollardan birinden bahsedebiliyoruz. Birkaç on yıl, hatta belki sadece birkaç yıl içinde bu yöntemlerin de modası geçecek ve güncelliklerini yitireceklerdir. Bir disiplin olarak arkeolojinin böyle dinamik bir doğası vardır.

1.1 Roma şehri Pompeii İtalya'daki Vezüv Yanardağı'nın gölgesine uzanmaktadır. Yanardağ MS 79'da patladığında tüm şehir lavların altına gömülmüş ve 18. yüzyılın ortalarında başlayan kazılara dek unutulmuştur. Olağanüstü keşifler geçmişte geniş ilgi uyandırmış ve sanatı çok etkilemiştir (s. 24-25'teki kutuya bakınız).

NAZARİ DÖNEM

İnsanlar hep geçmişlerini tasavvur etmeye çalışmışlardır ve hemen her kültürün nasıl ortaya çıktığıyla ilgili kendi doğuş efsanesi vardır. Örneğin MÖ 800 civarında yaşamış Yunan ozan Hesiodos, *İşler ve Günler* adlı epik şiirinde insanlığın geçmişini beş döneme ayırır: Altın Çağ ve bu çağda "kendi topraklarında huzur, barış ve bolluk içinde yaşayan" Ölümsüzler; insanların soyluluğunun azaldığı Gümüş Çağı; Tunç Çağı; Kahramanlar Çağı ve en son olarak ozanı da içinde alan, "insanların gündüzleri bitmek bilmeyen iş ve acılardan kurtulamadığı, geceleri ise yavaş yavaş çürüdüğü" Demir ve Korkunç Acılar Çağı.

Kültürlerin pek çoğu kendilerinden önce gelip geçmiş toplumlara karşı bir hayranlık ve merak beslerler. Aztekler Tolteklerle olan ata bağlarını o kadar abartmışlardı ki, yüzlerce yıl önce terk edilmiş muazzam Meksika şehri Teotihuacan'ı yanlış bir şekilde Toltekler'le ilişkilendirerek buradan aldıkları taş tören maskelerini kendi Büyük Tapınak'larının temel çukurlarına yerleştirmişlerdi. (s. 570-571'deki kutuya bakınız). Bazı ilk medeniyetlerde bilginlerin, hatta bazen kralların geçmiş zamanlara ait birtakım nesnelere toplama ve bunlar üzerinde çalışma merakı olduğunu biliyoruz. MÖ 555-539 arasında hüküm sürmüş Babil'in son yerli kralı Nabonidus eski eserlerle oldukça ilgiliydi. Şehrin önemli tapınaklarından birisini temeline kadar kazıdırıp 2200 yıl

önce yerleştirilmiş bir temel taşı bulmuştu. Bulduklarını Babil'deki müze benzeri yapıda saklamıştı.

Avrupa'da bilimin yeniden doğduğu Rönesans'ta (14-17. yüzyıl), prensler ve üst sınıftan insanlar "antika dolapları" diye isimlendirdikleri, içinde eski eserlerin yanı sıra egzotik minerallerin ve bir "doğal tarih" müzesine ait olabilecek birçok nesnenin gelişigüzel yerleştirilip sergilendiği bir tabloları de antik çağlardan kalma eserleri toplayıp çalışıyorlardı. Gelişmiş Yunan ve Roma uygarlık merkezlerinden çok uzaktaki kuzey ülkeleri de kendi geçmişlerine ait yerel kalıntıları topluyorlardı. Bu dönemde çalışılanlar daha ziyade açık arazideki anıtlardı. Genellikle taştan yapılmış ve hemen göze çarpan bu kalıntılar arasında Kuzeybatı Avrupa'daki heybetli taş mezar yapıları, şimdiki tarihcilerine ait olduğunu bildiğimiz Stonehenge ya da Britanya'daki Carnac bulunmaktaydı. İngiliz William Stukeley (1687-1765) gibi dikkatli bilginler sistematik çalışmalar yaparak bunlardan bir kısmının günümüzde de hâlâ işe yarayan detaylı planlarını çıkarmışlardır. Stukeley ve meslektaşları, söz konusu yapıların devler ya da bunlara verilen Şeytan Okları gibi yerel isimlerin aksine, şeytanlar tarafından inşa edilmediğini fakat geçmiş çağlarda yaşamış insanların eserleri olduğunu göstermeyi başardılar. Stukeley aynı zamanda toprak

üstündeki eserlerin tabakalanmasını açıklamada da başarı sağlamıştır: Roma yolları anıtların bulunduğu tümsekleri kestiği için bunların anıtlardan daha geç olduğunu açığa çıkarmıştır. Aynı dönemde, 1675 civarında, Carlos de Sigüenza y Góngora Teotihuacan'daki Ay Piramidi'ne bir tünel açarak Yeni Dünya'nın ilk arkeolojik kazısını gerçekleştiriyordu.

İlk Kazılar

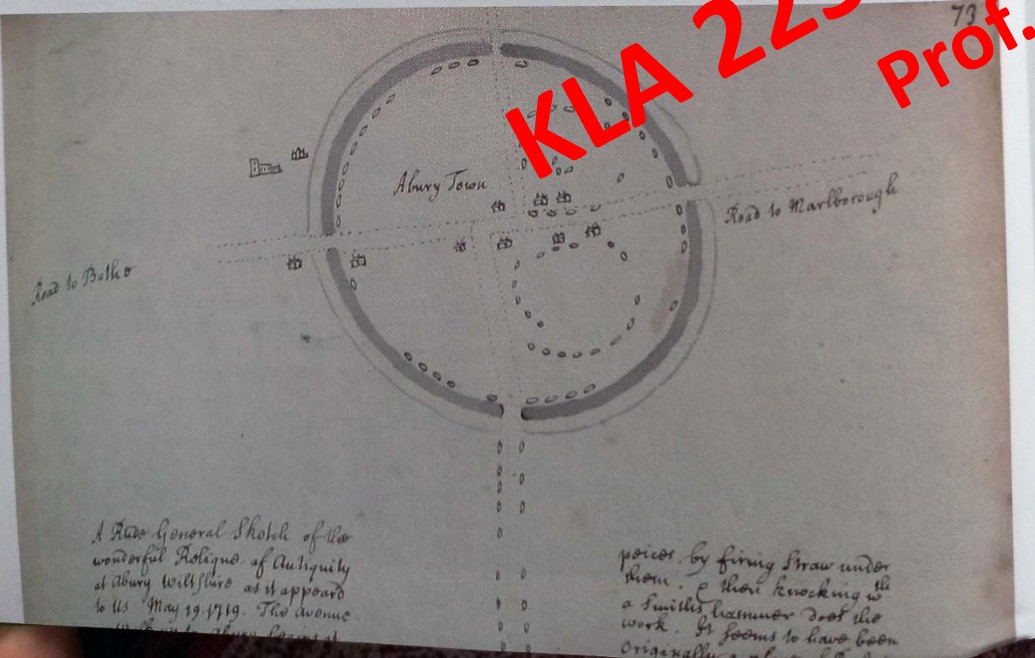
On sekizinci yüzyılda daha fazla mesafedeki araştırmacı çok önemli bazı yerleşimlerin keşfi çalışmalarını başlattı. Bunlardan biri, gerçek anlamda ilk arkeolojik kazı olarak kabul edilen Roma döneminde Roma'da yapılan kazılarda bulunulan İtalya'daki ünlü Volp cave (arka sayfadaki kutuya bakınız). 1760'te Peru'daki Huaca de Tantaluc'ta yapılan kazıda höyüklerin içinde, çukur içinde bir adak bulunmuştu. Bu adakın keşfi, adakların detaylı şekilde tarif edilmişti. Bu keşifler, geleneksel olarak "arkeoloji tarihindeki ilk bilimsel kazı çalışması"ni daha sonra Amerika Birleşik Devletleri'nin üçüncü başkanı seçilecek Thomas Jefferson'un (1743-1826) yaptığını kabul edilir. Jefferson Virginia'daki arazisinde bulunan bir höyükte bir tümülüsü 1784 yılında boydan boya kazıya geçerek kazıyordu. Jefferson'un çalışmaları Nazari Dönem'in sonunu işaret eder.

Jefferson'un zamanında insanlar Mississippi Irmağı'nın doğusundaki yüzlerce tanımlanamayan höyüğün Kızılderililer değil de, yok olmuş mitolojik bir "höyük yapıcı" kavim ta-

rafından meydana getirildiğini zannediyorlardı. Jefferson bugün bilimsel yaklaşım olarak tanımlayabileceğimiz bir yol izlemişti. Höyükler hakkındaki görüşleri eldeki somut delillere dayanarak test etmek için içlerinden birini kazdı. Yöntemlerindeki titizlik sayesinde, açtığı açmada farklı tabakaların bulunduğunu ve alt tabakadaki insan kemiklerinin, üst tabakadakilerle nazaran daha kötü korunmuş olduklarını gözlemleyebilmişti. Bunlara dayanarak höyüğün farklı dönemlerde tekrar tekrar kullanılmış bir gömüt yeri olduğu fikrine vardı. Jefferson höyük yapıcıların kim olduğu sorusunun açıklığa kavuşabilmesi için daha çok kanıta ihtiyaç duyulduğunu bilmesine rağmen, o günlerde bölgede yaşayan Kızılderililerin atalarının bu höyükleri yapanlar olmadığını düşündürecek bir neden görmemektedir.

Jefferson zamanının ilerisindeydi. İzlediği sağlam yol, yani modern arkeolojinin pek çok yönden temellerini oluşturacak dikkatle kazılmış kanıtlardan yapılan mantıklı çıkarımlar, Kuzey Amerika'daki takipçileri tarafından ciddiye alınmamıştı. Bu arada Avrupa'da da geniş çaplı kazılar yapılmaktaydı. Örneğin İngiliz Richard Colt Hoare (1758-1838) 19. yüzyılın başlarında Britanya'nın güneyinde yüzlerce tümülüs kazıyordu. Bu arazi anıtlarını, bugün de kullanılan çan tümülüsü gibi kategorilere başarıyla ayırdı. Ancak bu kazıların hiçbirisi geçmiş hakkındaki bilgi dağarcığını arttırmıyordu, çünkü yapılan yorumlar hâlâ insanın yer yüzündeki varlığının hayli kısa olduğunu öne süren İncil yorumlarına dayalıydı.

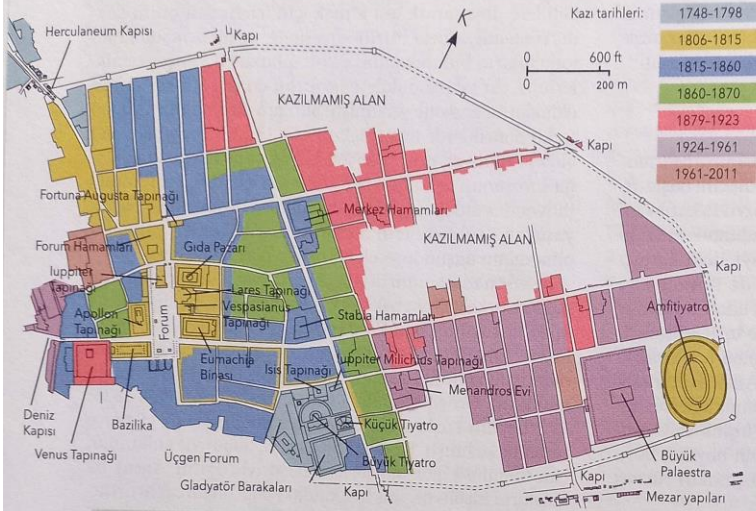
1.3 William Stukeley'nin günlüğünden bir sayfa. Avebury'deki (Güney İngiltere) tarihöncesi anıtların çizimi.

1.4 İlk kazılar: Richard Colt Hoare ve William Cunnington 1805'te Stonehenge'in kuzeyinde bir kazı yürütüyor.

POMPEİİ'Yİ KAZIMAK: GEÇMİŞ VE BUGÜN

1.5 Pompeii'nin kazılmış alanlarını gösteren genel plan.

İtalya'nın Napoli Körfezi'ndeki Vezuv Yanardağı'nın eteğinde uzanan Pompeii ve Herculaneum şehirleri arkeoloji tarihinde çok özel bir yere sahiptir. Birçok büyük yerleşimin sistematik olarak kazıldığı bugün bile mükemmel bir şekilde korunmuş bu Roma şehirlerini ziyaret etmek dokunaklı bir deneyimdir.

Pompeii'nin kaderi, Romalı yazar Genç Plinius'un da bahsettiği dehşet verici bir olayla, MÖ 79 Ağustos'unda Vezuv'un patlamasıyla çizilmiştir. Şehir metrelerce kalınlıkta volkanik kül altında kalırken, çoğu şehir sakini kaçışları esnasında oksijensiz kalıp boğuldu. Yakınlardaki Herculaneum volkanik çamur içine gömüldü. On sekizinci yüzyılın başında geçmiş dönemlere merakın artmasına dek şehirler her şeyleriyle toprak altında yatıyorlar ve sadece tesadüfi keşiflerden biliniyorlardı.

Bölgede işlenmiş mermerlerin haberini alan Elboeuf Prensi, 1710'da

bugün Herculaneum olarak bilinen arkeolojik alanını kuyular ve tünellerle incelemeye girişti. Şans eseri antik tiyatroyu –o zamana dek bulunmuş tek eksiksiz Roma tiyatrosu– buldu. 18. yüzyılın başlarında koleksiyonu için sanat eserleriyle ilgileniyordu. Bunları, konuları hakkında herhangi bir kayıt tutmadan topladı.

Elboeuf'un akabinde Herculaneum'da 1738'de biraz daha sistematik şekilde temizlik başladı ve 1748'de Pompeii keşfedildi. Çalışmalar Napoli kral ve kraliçesinin gözetiminde devam etti, ama antik şaheserlerle kendi saraylarını süslemek dışında çok az şey yaptılar. Kısa süre sonra Herculaneum'un eteklerinde, heykelleri ve bütün bir kömürleşmiş papirüs kütüphanesiyle muhteşem bir villa keşfedildi: Papirüsler Villası. J. Paul Getty California Malibu'daki kendi müzesini bu villanın boyutlarını kullanarak inşa etti.

Kraliyet koleksiyonunun ilk kataloğu 1755'te basıldı. Sıklıkla

klasik arkeolojinin babası olarak anılan Alman bilim adamı Johann Joachim Winckelmann Herculaneum buluntularıyla ilgili ilk bütenini yayımladı. O tarihten itibaren her iki şehirde ortaya çıkarılan buluntular müthiş bir uluslararası ilgi konusuna oldu; mobilya ve iç dekorasyon üsluplarını etkiledi ve bir dizi romantik romana ilham kaynağı oldu.

Ancak Guiseppe Fiorelli'nin Pompeii'deki çalışmanın başına gelmesine kadar iyi şekilde kayıt altına alınmış kazılar başlamadı. Fiorelli 1864'te kül tabakasındaki iskeletlerin içinde bulunduğu boşluklara ilgilenmenin dâhice bir yolunu buldu. Sadece boşlukların içini sıva alçısıyla doldurdu. Boşluğu çevreleyen kül tabakası kalıp görevini gördü ve sıva bozunmuş yüzeyin tanrı şekilleri aldı (hafifler) daha yeni bir tekniğe kemiklerin buluntuların görülmesini sağlıyordu. 19. yüzyılın başlarında elyafı keşifleri 19. yüzyılda Augustus Meuri, 1924-1961 arasında Pompeii kazılarını yönetti ve ilkbir M. 79 tarihli

1.6 Vücutun şekli nasıl elde edilir:

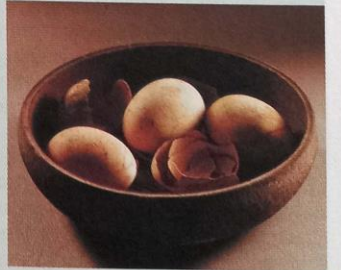

zemin tabakasının altında sistematik kazılar yapılarak şehrin daha erken safhalarına ait kalıntılar gün ışığına çıkarıldı. Son yıllarda bu çalışmalara pek çok uluslararası arkeolog tarafından gerçekleştirilen hedefli kazılar eklendi. Kazılar değişen mülk sınırları ve arazi kullanımına dair karmaşık bir geçmişe açığa çıkararak Pompeii'nin küçük bir taşra yerleşiminden büyük bir Roma şehrine dönüşümünü büyük ölçüde göstermiş ve en son dönemdeki sosyal ve ekonomik gelişimine ışık tutmuştur.

Pompeii'nin bugüne kadar yapılmış en kapsamlı şehir kazısıdır. Şehir planı ana hatlarıyla açıktır ve çoğu kamu binası çok sayıda dükkân ve özel konutla birlikte araştırılmıştır. Yine de daha yeni kazılarla yeni yerler için muazzam bir potansiyel vardır. Bugün Pompeii'yi ziyaret eden birisinin, bir buçuk yüzyıldan fazla bir süre önce Shelley'nin Napoli'ye Övgü'sündeki dizeleri hatırlamak zor değildir: "Topraktan çıkmış şehirde durdum/ve duydum sonbahar yapraklarını/sokaklardan geçip giden ruhların hafif ayak sesleri gibi/ve duydum dağın uykulu sesini zaman zaman/çatısız odalardan geçen heyecanı."

1.7–10 (en üstte) Pompeii'nin başlıca işlek caddesi Via dell' Abbodanza'da 20. yüzyılın başında yapılan kazılar. (üstte) İffetli Aşıklar Evi'nden bu duvar resminde bir köle kız ziyafetin tadını çıkarırken, (sağda) Pompeii'deki korunma koşulları olağanüstüdür. Mesela birçok kömürleşmiş meyis, tohum ve yumurta günümüze gelmiştir.

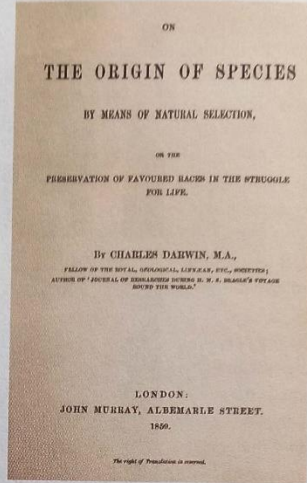
MODERN ARKEOLOJİNİN BAŞLANGICI

On dokuzuncu yüzyılın ortalarına gelindiğinde, arkeoloji disiplini hâlâ tam anlamıyla kurumsallaşmamıştı. Öte yandan, bir bilim dalı olarak yeni yeni gelişen jeolojide çok önemli bazı ilerlemeler meydana geliyordu. İskoçyalı jeolog James Hutton (1726-1797), *Theory of Earth* (1785) adlı kitabında, kayaların stratigrafisini, yani üst üste gelen katmanlar hâlinde dizilişlerini çalışmış, arkeolojik kazıların temelini oluşturacak birtakım prensipler ortaya çıkarmıştı. Bu prensiplerin bir kısmı zaten Jefferson'ın çalışmalarında da öngörülmüştü. Hutton kayalardaki katmanlaşmanın denizlerde, akarsularda ve göllerde hâlen devam eden bazı hareketlere bağlı olduğunu göstermişti. Bu "benzerlik kuramı" diye bilinen prensipti. Aynı görüş, Charles Lyell (1797-1875) tarafından *Principles of Geology* (1833) isimli kitabında savunulmuştur: Eski zamanların jeolojik koşulları aslında bizim zamanımızdakilere benzemektedir veya "aynı aşamalardan geçmiştir." Bu tez insanlığın geçmişine de uygulanabilir ve arkeolojinin en temel kavramlarından biri de böylece ortaya çıktı: Geçmiş birçok yönden aslında günümüze çok benziyordu.

İnsanın Kökeni

Bu fikirler, 19. yüzyıl entelektüel tarihindeki en önemli olaylarından birinin (aynı zamanda da arkeoloji disiplindeki olmazsa olmaz bir niteliğin) temelini oluşturmuştur: insanın ortaya çıkışı. İnsan elinden çıkma aletlerin varlığına dair inandırıcı kanıtlar (bugün "el baltaları" ya da "iki yüzeyliler" olarak adlandırığımız yontulmuş taşlar) ve soyu tükenmiş hayvanlara ait kemikler, bir gümrük memuru olan Fransız Jacques Boucher de Perthes (1788-1868) tarafından 1841'de yayımlandı. *Somme Irmağ*ı yakınındaki iri kum ocaklarında araştırmalar yapan Perthes, elindeki buluntuların insanlık tarihini İncil'deki Tufan'dan çok daha önceye götürdüğünü iddia ediyordu. Fikirleri pek çok kişi tarafından önceleri kabul görmedi. Ancak 1859'da iki önemli İngiliz bilim adamı, John Evans (1823-1908) ve Joseph Prestwich (1812-1896), Perthes'i Fransa'da ziyaret ettiler. Döndüklerinde delillerin gerçekliği konusunda bir şüpheleri kalmamıştı.

Günümüzde insanın kökeninin çok daha uzak bir geçmişe uzandığı genel olarak kabul edilir. Dolayısıyla, İncil'de öne sürüldüğü üzere dünyanın ve üzerindeki tüm varlıkların günümüzden sadece birkaç bin yıl önce yaratıldığı düşüncesi kabul edilemez. İnsanlığın bir tarihöncesine sahip olması ihtimali ve aslına bakarsanız böyle bir tarihe duyulan ihtiyaç, kendisini göstermişti. "Tarihöncesi" veya "prehistorya" terimi, John Lubbock'un en çok satılan listesine giren *Prehistoric Times* (1865) kitabının yayımlanmasından sonra genel olarak kullanılmaya başlamıştı.

1.11 Darwin'in kitabının kapak sayfası. Darwin evrim konusundaki fikirleri özellikle arkeoloji üzerinde büyük bir etki yapmıştır.

Evrim Kavramı

Bu fikirler, 19. yüzyılın bir diğer büyük bilim adamı Charles Darwin'in (1809-1882) 1859 yılında yayımlanan temel eseri *Türlerin Kökeni*'nde belirtildiği gibi de hayvanların ortaya çıkması en iyi açıklanabilir teori olarak ortaya atılmıştır. Evrim kavramı yeni değildir; daha önce de bazı bilim insanları canlıların çeşitlerini zamanla değiştiklerini veya evrim geçirdiklerini ileri sürmüştü. Darwin ise bu değişimin nasıl meydana geldiğini göstermiştir. Darwin'in kelimeleriyle, doğanın temel düzeni "doğal seçim"e veya "en iyi uyum sağlama hayatta kalması"na dayalıydı. Bu savaşta çevreye daha iyi adapte olmuş bireyler ya da canlı türleri yaşamayı başarıyor, onlar kadar iyi uyum sağlamayanlar ölmekteydi. Hayatta kalan bireyler sahip oldukları faydalı özellikleri bir sonraki nesle kalıtım yoluyla aktarabiliyorlar ve zaman içinde tüm türü öyle değiştiriyorlardı ki yeni bir canlı türü ortaya çıkıyordu. İşte bu, evrim süreciydi. Darwin'in diğer önemli eseri olan *İnsanın Türeyişi* 1872 yılına kadar yayımlanmamıştı, ama vardığı sonuçlar açıktı: İnsan türü de aynı sürecin bir parçasıydı. O hâlde, insanın kökeninin arkeolojik yöntemler kullanılarak maddi kanıtlar içinde aramasına artık başlanabilir.

Üç Çağ Sistemi

Daha önce belirttiğimiz gibi, arkeolojik yöntemlerin bir kısmı -özellikle kazı alanında- zaten sürekli geliştirilmekteydi. Buna paralel olarak, tarihöncesi Avrupa çalışmaları-

EVRİM: DARWIN'İN BÜYÜK FIKRI

Evrim fikri arkeolojik düşüncenin gelişiminde büyük öneme sahip olmuştur. Her şeyden önce *Türlerin Kökeni* (1859) başlıklı eseriyle Darwin hayvan türleri yanında insan kökeni ve gelişimi meselesinin de etkiler şeklinde açıklanmıştı. Darwin'in adıyla öne çıkmıştı. Evrim bir tür için de aynı şeyler bulunduğu (bir biyoloji biliminden farklıdır), fiziksel özellikleri de sadece kalıtımsal olduğu ve doğal seçilimin hayatta kalmayı belirlediği üzerinde durarak başlamıştı. Şüphesiz Darwin'in öncelleri vardı. Bunlardan Thomas Malthus'un baskısı nedeniyle evrim kavramıyla ve jeolog Charles Lyell'in kademeli değişim vurgusuyla etkili olmuştur.

Arkeoloji Üzerindeki Etkisi

Darwin'in çalışması Pitt-Rivers, John Evans ve Oscar Montelius gibi arkeologlar üzerinde etkisini hemen göstererek buluntuların tipolojik olarak incelemenin temellerini attı. Sosyal düşünürler ve antropologlar üzerindeki etkisi çok daha fazla oldu. Karl Marx (Marx aynı zamanda Amerikalı antropolog Lewis Henry Morgan'dan etkilenmiştir; ana metine bakınız) bu kişilerden biriydi.

Evrim ilkelerinin sosyal organizasyona uygulanışı, biyolojik olarak tanımlanmış türlerde geçerli detaylı kalıtsal aktarım mekanizmalarına her zaman uymaz. Kültür öğrenilebilir ve çoğunlukla ebeveynlerden çocuklara olduğundan çok daha fazla, nesilden nesile aktarılır. Aslında bir sav ya da yorum için kullanılan "evrimsel" terimi basitçe "genelleyici" anlamına gelir. Burada, 19. yüzyılın sonunda antropolojide Lewis Henry Morgan ve Edward Tylor'ın kapsamlı genellemelerinden, sıklıkla "tarihsel tikelcilik" diye adlandırılan

PROF. DARWIN.

1.12 Charles Darwin 1874'te bir maymun olarak karikatürize edilmiş. Çizime William Shakespeare'in *Aşkın Çabası* Boşuna adlı oyunundan bir satırla başlık atılmıştır: "İşte bu maymun sureti."

ve antropolog Franz Boas'la ilişkilendirilen daha detaylı, betimleyici yaklaşıma doğru büyük bir geçiş yaşandığını bilmek önemlidir. İkinci Dünya Savaşı'ndan önceki ve sonraki yıllarda Leslie White ve Julian Steward gibi Amerikalı antropologlar Boas'ı kabul etmeyip uzun vadeli değişimlere genellemeler ve yorumlar getirmenin yollarını arayan yenilikçilerdi. White yıllar boyunca *The Evolution of Culture* (1959) gibi eserleriyle "kültürel evrimcilik" denebilecek akımın tek

tarafı oldu. White ve Steward 1960 ve 70'lerde Yeni Arkeoloji'nin temsilcilerini, özellikle de Lewis Binford, Kent Flannery ve D.L. Clarke'ı güçlü biçimde etkiledi.

Son Yaklaşımlar

Evrimsel düşünce doğal olarak insanın kökenlerine dair görüşlerde önemli bir rol oynamaya devam etmiştir. Doğal seçilimin yanı sıra genetik sürüklenme ve bunun ifade ettiği her şey de biyolojik evrimde önemli bir etkindir. Evrim sürecinin kademeli olması gerektiği anlaşılmıştır. Burada "kesintili denge" (ya da sıçramalı evrim) kavramı sahneye çıkar. Basit olması da gerekmez: Öz örgütlenen sistemler ve felaket teorisi 12. Bölüm'de tartışılmıştır. Amerika Birleşik Devletleri'ndeki yeni "akıllı tasarım" da yarar sağlamamış görünmektedir. Tanrı'nın varlığı hakkındaki geleneksel görüşlerde tasarımcının kimliğini gizlemek üzere değişiklik yapılmış bir versiyondur ve bilim değildir. Bununla birlikte Darwinci evrimsel düşünüşün, henüz insan kültürünün gelişimindeki süreçleri uygun şekilde açıklayan mekanizmalar üretmediği bilinmektedir. Richard Dawkins'in "gen" kavramına dayalı değişime özgü aktarılabilir bir aracı olan "mem" pratikte fayda sağlamamıştır. Evrimsel psikolojinin uygulanması da tam anlamıyla yararlı olmamıştır, ama birçok problemi çözebilmiştir. Burada Darwin'in evrim teorisinin yanlış ve uygunsuz olduğu iddiasında bulunulmamaktadır. Ayrıca şimdi moleküler genetik yanında dilbilim ve maddi kültüre de uygulanan çeşitlenmeye (filogenetik çalışmaları) yönelik bilgisayar destekli simülasyon çalışmaları ve yaklaşımları tatbik için yeni yollar sunmaktadır.

1.13 C.J. Thomsen Üç Çağ Sistemi'ne göre düzenlenmiş Danimarka Ulusal Müzesi'nde ziyaretçilere etrafı gösteriyor.

rında çok önemli rol oynayacak bir diğer kavramsal araç da oluşum aşamasındaydı: 1808 gibi erken bir tarihte Colt Hoare kazdığı höyüklerde taş, piriç ve demir nesnelere meydana gelen bir silsilenin farkında varmıştı, fakat konu ilk kez Danimarkalı bilim adamı C.J. Thomsen'in (1788-1865) 1836'da Kopenhag Ulusal Müzesi için hazırladığı rehberle sistematik olarak çalışıldı. Eser 1848'de *Guide to Northern Archaeology* olarak İngilizceye çevrildi. Bunda Thomsen koleksiyonların Taş, Tunç ve Demir olmak üzere üç ayrı çağ altında sınıflandırılıp incelenebileceğini belirtiyordu. Bu sınıflandırma çok geçmeden Avrupa'daki bilim insanları tarafından da kullanılmaya başlandı. Daha sonraları Taş Çağı, Paleolitik/Yontmataş Devri ve Neolitik/Cıvalı Taş Devri olmak üzere ikiye ayrılmıştır. Bu terminoloji Afrika'da, Sahara'nın güneyindeki tunçtan habersiz bölgelerle tuncun pek önemli olmadığı ve demirin ancak Avrupalıların fetihlerinden sonra kullanıldığı Amerika kıtaları için genellikle geçersizdir. Fakat bir kavram olarak Üç Çağ Sistemi son derece önemliydi. Böylece, tarihhöncesi buluntuların çalışılması ve sınıflandırılmasıyla kronolojik bir düzenlemenin yapılabileceği ve bunların ait olduğu dönemler hakkında bir kanıya varılabileceği ilkesi ortaya konulmuştu. Arkeoloji artık geçmişin tasavvurundan çıkıp titiz kazıları ve gün ışığına çıkan buluntuların sistematik incelenmesini içeren bir disiplin hâline dönüşmekteydi. Üç Çağ Sistemi kronolojik tarihleme alanındaki ilerlemelerin (4. Bölüm'e bakınız) gölgesinde kalmasına rağmen, arkeolojik buluntuların sınıflandırılmasında bugün de ağırlığını korumaktadır.

1.14 Darwin'in etkisi bu erken tipolojilerde belirgindir; (solda) John Evans alttaki Kelt-İngiliz sikkelerinin üstteki Makedonia Philipçer ait altın staterden geldiğini göstermenin yollarını arad. Sağda Montelius'un Demir Çağı fibulalarını (manto iğnesi) zaman ve yer geçirdikleri evrimi gösteriyor.

Bu üç büyük kuramsal gelişimin –yani insanın kökenleri, Darwin'in *evrim kuramı* ve *Üç Çağ Sistemi*– sonucunda geçmiş çalışılabilir ve geçmiş dair zekice sorular sorulabilir. Bizim için sağlanabilen yapılar çerçeveye oluşmuştur. Darwin'in fikirleri başka bir açıdan da etkili oldu. Sosyal bilimlerin bitki ve hayvanlar gibi evrim geçirmiş canlıları gördüğü önyaycıları 1859'dan hemen sonra, kendilerinin ileride daha fazla habereceğimiz General Pitt-Rivers ve John Evans gibi çağın bilim insanları buluntuların formlarını evrimsel bir çerçeveye oturtmanın yollarını aramaya başladılar. Bu çabalar bir süre sonra "tipoloji" denilen yöntemin –buluntuların kronolojiye veya gelişim süreçlerine göre sıralanması– gelişmesini sağladı. Sistem daha sonra İsveçli bilim adamı Oscar Montelius (1843–1921) tarafından daha da ileri götürülmüştür.

Etnografya ve Arkeoloji

Dönemin fikir dünyasındaki en önemli gelişmelerden birisi de etnografların dünyanın farklı yörelerinde yaşayan toplulukları çalışmalarıydı. Arkeologlar bunlardan yola çıkarak şüphesiz benzer basit araç gereçleri kullanmış olan kendi yerli atalarının yaşam şartlarını anlamaya yönelmişlerdi. Örneğin Kuzey Amerika'daki Kızılderililerle kurulan ilişkiler, tarihçilerin Keltler ve Britonların dövmeleri üzerine bir model oluşturmalarına yardım etmiştir. Daniel Wilson ve John Lubbock gibi bilim insanları bu tür etnografik yaklaşımları sistematik olarak kullanmışlardır.

Aynı sıralarda etnograflar ve antropologlar da insanın gelişimini açıklamayı amaçlayan sınıflandırmalar önermekteydiler. Darwin'in evrim hakkındaki fikirlerinden etkilenen İngiliz antropolog Edward Tylor (1832-1917) ve Amerikalı meslektaş Lewis Henry Morgan (1818-1881) 1870'lerde insan topluluklarının *vahşilikten* (basit avcılık), önce *barbarlığa* (basit tarım), sonra da *medeniyete* (en yüksek toplum düzeni) doğru evrim geçirdiğini ileri süren önemli eserler yayınladılar. Morgan'ın *Eski Toplum* (1877) adlı kitabı, kısmen onun Kuzey Amerika'da yaşayan Kızılderili topluluklarında edinilen bilgisine dayanmaktaydı. Onun fikrinin, özellikle de insanların bir zamanlar kaynakları eşit oldukları ilkelerle ilkel bir komünist sistem içinde yaşadıkları düşüncesi, Karl Marx ve Friedrich Engels'in geliştirdiği fikirleri de kapitalizm öncesi toplumları tanımladığı eserlerinde Morgan'dan büyük ölçüde faydalanmıştır. Bu görüşler daha sonraları birçok Marksist arkeolojide etkiledi.

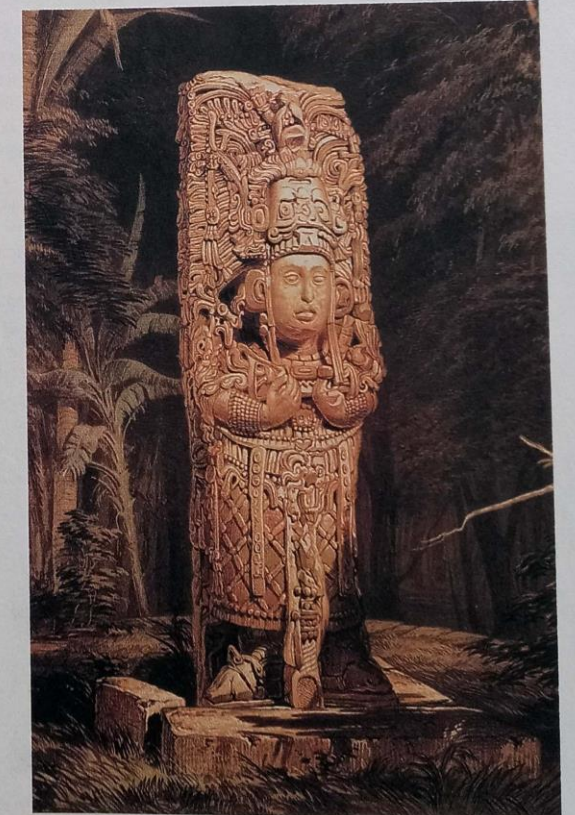
Eski Medeniyetlerin Keşfi

1880'lere gelindiğinde, modern arkeolojinin temelini oluşturan pek çok fikir geliştirilmişti. Ancak bunlar 19. yüzyılda Eski Dünya'daki eski medeniyetlerin keşfiyle şekillenmişti.

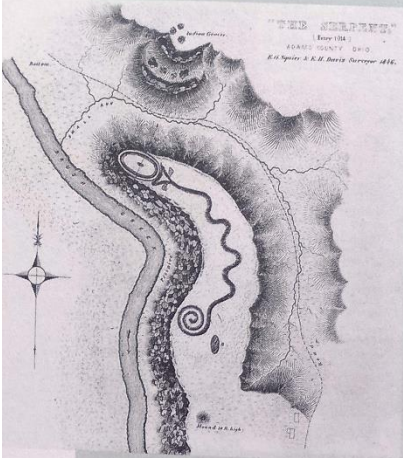
Eski Mısır medeniyetinin ihtişamı Napoleon'un bölgeye 1798-1800 arasında düzenlediği askeri seferlerden sonra hevesli bir topluluğun zaten dikkatini çekmişti. Napoleon'un askerlerinden birinin bulduğu Rosetta Taşı Mısır hiyerogliflerinin çözümünde anahtar rol oynadı. Taşın üzerindeki metnin hem Mısırca hem Yunanca birer kopyası bulunuyordu. Fransız Jean-François Champollion (1790-1832) bu çift dilli yazıtı kullanarak 14 yıllık bir çalışmanın ardından 1822'de hiyeroglif yazısını deşifre etmeyi başardı. Buna benzer başka bir parlak başarı, Mezopotamya'daki birçok dilin yazıya geçirilmesinde kullanılan çivi yazısının gizemlerinin ortaya çıkarılmasıydı. 1840'larda Paul Emile Botta (1802-1870) önderliğindeki Fransızlar ve Austen Henry Layard'ın (1817-1894) başını çektiği İngilizler, "hangi tarafın en kısa zamanda ve en az ödenekle Mezopotamya harabelerinden daha çok sanat eseri çıkarılabileceğini" görmek için alelacele yapılmış üstünkörü "kazılarla" rekabete girmişlerdi. Bu yarış esnasında titiz olmaktan uzak, kaba birtakım arkeolojik kazılar gerçekleştirdiler. Layard çok satan kitaplar yazdı ve Koyuncuk'ta bulunan büyük bir çivi yazılı tablet kütüphanesiyle devasa Asur kanatlı boğa heykellerini de kapsayan keşifleri sayesinde ünlendi. Henry Rawlinson (1810-1895) 1850'lerde kendisinden önceki araştırmacıların çalışmalarına dayanarak çivi yazısını deşifre etmesinden sonra Koyuncuk'un İncil'de anlatılan Ninova olduğu ortaya çıktı. Rawlinson çivi yazısını çözmeden önce, 20 yılını Bağdat'la Tahran arasında, geçit vermez sarp bir kayalık üzerindeki MÖ 6. yüzyıldan kalma üç dilli bir yazıtı kopyalayarak ve çalışarak geçirdi.

Mısır ve Yakındoğu aynı zamanda Amerikalı avukat ve diplomat John Lloyd Stephens'in (1805-1852) de ilgisini çekmişti, ancak tanınması Yeni Dünya'da gerçekleşecekti. İngiliz ressam Frederick Catherwood'la (1799–1854) birlikte gittiği Meksika'daki Yucatán bölgesi seyahatlerinden sonra, 1840'larda ikisi birlikte mükemmel resimlere sahip kitaplar yayımladılar. Bu kitaplar hevesli bir okuyucu kitlesine eski Maya uygarlığının harabe şehirlerinin ilk kez göstermişti. Kuzey Amerika'daki toprak işlerinin yok olmuş bir beyaz "höyük yapıcılar" kavmi tarafından inşa edildiğini öne süren çağdaş Kuzey Amerikalı araştırmacıların aksine (arka sayfadaki kutuya bakınız) Stephens, son derece doğru bir tespitle Maya anıtlarının "İspanyol fetihleri sırasında burada yaşayan aynı yerel ırk tarafından yapıldığını" öne sürmüştü. Aynı zamanda, farklı yerleşim yerlerinde benzer hiyeroglif yazıtların bulunduğunu da belirtmişti. Bundan yola çıkarak, Maya krallığında kültürel bütünlüğün oldu-

1.15 Frederick Catherwood tarafından Copan'daki bir stelin doğru, ama kısmen romantik çizimi. Catherwood arkeolojik alanını 1840'da ziyaret ettiği sırada Maya hiyeroglifleri henüz deşifre edilmemişti.

KUZEY AMERİKA ARKEOLOJİSİNİN ÖNCÜLERİ

1.16 Squier ve Davis tarafından 1846'da hazırlanmış hâliyle Ohio'daki Büyük Yılan Höyüğü'nün planı.

On dokuzuncu yüzyıl Kuzey Amerika arkeolojisi hakkındaki incelemelere iki konu hâkimdir: Höyük Yapıcılar denilen kayıp bir kavmin varlığına dair kalıcı inanç ve "buzul adam"ın aranması. Sonuncusuna, yüzyılın ortasında Boucher de Perthes'in Somme Irmağı'ndaki keşifleri neden olmuştur. Buna göre Avrupa'da olduğu gibi Amerika kıtasında da insan fosilleri ve Taş Devri aletlerinin soyu tükenmiş hayvanlarla birlikte bulunacağı düşünülüyordu. Bu konuların iç yüzünü anlayabilmenin bir yolu, onların başlıca figürlerin çalışmaları aracılığıyla incelemektir.

1.17 Squier

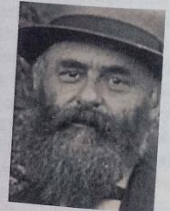
1.18 Haven

1.19 Powell

1.20 Thomas

1.21 Putnam

1.22 Holmes

Caleb Atwater (1778-1867)

Yeni kurulmuş Amerikan Antikacılar Derneği ilk çalışma raporu *Archeologia Americana*'da (1820), yerel bir postane müdürü olan Atwater'ın Circleville'deki (Ohio) tümülüsler ve toprak işler hakkında bir makalesine yer verilmişti. Atwater'ın araştırma çalışması değerlidir, zira incelediği tümülüsler zaten hızla yok oluyordu ve bugün artık hiçbiri kalmamıştır. Fakat Atwater höyüklerin buluntularına çok az ilgi gösterdi ve yorumları kendine özgüydü. Atwater bunları üç döneme ayırdı: modern Avrupalıların, modern Amerika yerlilerinin ve Hindistan'dan gelip daha sonra Meksika'ya yerleştiğine inandığı asıl Höyük Yapıcıların höyükleri.

Ephraim Squier (1821-1888)

Squier daha sonra diplomat olmuş Ohio'lu bir gazeteciye. Ohio'lu doktor Edwin Davis'le birlikte tarihöncesi höyükler üzerine yaptığı çalışmasıyla ünlenmiştir. İkiisi 1845-1847 arasında 200'ün üzerinde höyük kazmış ve birçok başka yapay toprak oluşumla doğru şekilde araştırmalar yapmış. Squier ve Davis'in, 1848 tarihli başyapıtı *Ancient Monument of Mississippi Valley*, yeni kurulmuş Smithsonian Enstitüsü'nün ilk yayınıydı ve bu eser hâlen faydalıdır. Yerleşimcilerin batıya doğru ilerlerken yok ettikleri de dâhil olmak üzere yüzlerce höyüğü kaydetmişler, kesitlerini ve planlarını vermişler, genel anlamda işlevin (gömüt yerleri, inşaat platformları, heykeller, tahkimatlar vs.) çıkarılabileceği

basit bir sınıflandırma sistemini benimsemişlerdir.

Birçok çağdaşı gibi Squier ve Davis de höyüklerin "çalışmaya uzak duran avcılar" olan Amerika yerlilerinin kapasitelerinin üzerinde olduğunu düşündüler. Dolayısıyla işgalci Höyük Yapıcı ırk efsanesine bağlı kaldılar.

Samuel Haven (1806-1881)

Amerikan Antikacılar Derneği'nin kütüphane müdürü olarak Haven, Amerika arkeolojisi hakkındaki yayımlara dayanan ansiklopedik bilgi biriktirmişti. Okumadan gelen bu servetten 1856'da dikkat çekici bir sentez üretti: Modern Amerikan arkeolojisinin temel taşlarından biri olan Smithson Enstitüsü'nün yayımladığı *Archaeology of the State of Ohio*.

Bu eserde Haven iki temel bir şekilde Amerika yerlilerinin çok kağıt bir geçmişe sahip olduğuna kanaat getirdi. Diğer karakteristik özellikleri ise dayanarak Asya ile temel bağlarına işaret etti. Squier ve Haven'ın çalışmaları Amerika yerlilerinin ataları tarafından getirildiği sonucuna vardı. Tartışma şiddetle devam etti, fakat Haven'ın özenli yaklaşımı sorunun John Wesley Powell ve Cyrus Thomas tarafından çözülmesi için yolu açtı.

John Wesley Powell (1834-1902)

Ortabatı'da yetişmiş Powell, gençlik döneminde çoğunlukla höyükleri kazarak

ve jeoloji öğrenerek geçirdi. Sonunda Birleşik Devletler Rocky Dağları Bölgesi Coğrafi ve Jeolojik Araştırması'nın başına getirildi. Hızla azalan Amerika yerli kültürleri üzerine kapsamlı bilgiler yayımladı. Washington'a giden bu enerjik bilim adamı sadece Jeolojik Araştırma'ya başkanlık etmekle kalmayıp, aynı zamanda kendi fikri olan Kuzey Amerika yerlilerini incelemek için kurulmuş Amerikan Etnoloji Dairesi'ni de yönetti. Amerika yerlilerinin hakları için mücadele eden bir kampanyacı olan Powell kızıl deri ile

inçin ayrılmış saçları ve ne de getirilmemiş merdivene ayrıca kabilelerin süslenmiş giyim giymeye başladı.

Bu 1870'lerde dairenin arkeolojik programını yürütmek ve Höyük Yapıcıları konusunu nihai olarak neticelendirmek üzere Cyrus Thomas'ı görevlendirdi. Yabancı arazi çalışması, ahlaki ve höyüğün arkeolojisi için sonra Thomas, Höyük Yapıcıları asla var olmadığını kanıtladı: İhtilaf hayattaki Kızılderililerin ataları tarafından yapılmıştı.

Bununla birlikte Powell'in dairesinin karşılaştığı tek ihtilafli konu bu değildi.

1876'da New Jersey'li doktor Charles Abbott elindeki yontulmuş taşları, bunların Fransa'da bulunmuş Taş Devri aletlerine benzeyen Paleolitik örnekler olduğunu düşünen Harvard'lı arkeolog Frederic Putnam'a gösterdi. "Paleolitler" sorunu Fransa'dan yeni dönmüş başka bir arkeolog olan Thomas Wilson'ın Kuzey Amerika'da Taş Devri iskanının varlığını kanıtlayarak üzere başlattığı mücadeleyle 1887'de sonuca vardı. Bu konuyla ilgilenmesi için William Henry Holmes'u kiralamıştı.

William Henry Holmes (1846-1933)

Holmes kariyerine jeolojik çizimci olarak başlamıştı ve bu eğitimi daha sonra arkeolojiyle ilgilendiğinde yararlı oldu. Powell'in isteği üzerine beş yılını "paleolit" meselesini incelemek için harcadı. Sayısız örnek topladı ve bunların Taş Çağı aletleri olmadığını, sadece "Kızılderililerin yakın tarihli alet üretimlerinden kalma artıklar" olduğunu ispatladı. Hatta bizzat onlarla aynı "paleolitler" üretti. Abbott, Putnam ve Wilson yüzeysel benzerlikler üzerinden Fransız Taş Devri aletleriyle yanlış karşılaştırmalar yapmaya ikna edilmişlerdi.

1.24 Putnam Fransa'dan tarihöncesi baltaları (solda) yanılılıkla Charles Abbott'ın "paleolit"leriyle (sağda) karşılaştırdı. Holmes bunların daha yakın tarihli olduklarını ispatladı.

Holmes'un sistematik yöntemi aynı zamanda Amerika Birleşik Devletleri'nin doğusundaki yerli çanak çömleğine dair mükemmel bir sınıflandırma etüdü yapmasına, Güneybatı ve Meksika'daki kalıntılarla ilgili çalışmalarına yardım etti. Sonunda Powell'in ardından Amerikan Etnoloji Dairesi'nin başına geçti. Ancak olgulardan ziyade teorilere kitlenip kalması yüzünden, kariyerinin sonlarına doğru 1920'lerdeki yeni keşiflerin ortaya koyduğu üzere insanların nihayetinde Kuzey Amerika'ya Eski Taş Devri'nde ulaşmış olma ihtimalini kabul etmesi zordu.

1.23 Okutman Munro Dickeson tarafından 19. yüzyılda kendi höyük kazılarını göstermek üzere hazırlanmış 106 m genişliğindeki resmin bir bölümü.

